

Pesnik, glej — recenzenti, ideologi, literarni zgodovinarji . . .

Oton Župančič je skozi in skozi moderno čuteč in pišoč pesnik, ter nosijo vse njegove pesni znak največje individualnosti in subjektivnosti. Pesnik je gotovo najzanimivejši in najoriginalnejši pojav na slovenskem Parnasu tekom zadnjih let.

Anonimno v SN 28. III. 1899 o Čaši opojnosti

Pesni so iz struje moderne dekadence na prvi stopnji. Lepi, gladki verzi, igranje drzne fantazije, kipenje bujnih prsij po plamenečih očeh in med kako lepo mislijo tudi nekoliko blasfemije na verski čut (. . .). — To je poezija! Piruh srednje vrste!

Anonimno v Slovenskem listu 1. IV. 1899 o Čaši opojnosti

To je moderna lirika v najboljšem pomenu besede. Da, pri moji veri! — Seveda se bodo naši ljubi banavzi — »der Bildungspöbel« —, kateri so pri nas kakor drugod številoma močnejši del srednjega stanu, zvijali v krčih borniranosti, misleč, da so umetniško ogorčeni! (. . .) Da bode duhovska stranka kakor tiger planila po mojem ljubem pesniku, to se razume. Klerikalizem, če je dosleden, ubija umetnost sploh. In »naši« so dosledni. Zato je mogoče, da ostanem pred svetom v manjšini — sebe samega. Pred svetom ne pred Bogom notabene! Ker Župančič je pesnik po volji božji. (. . .) Neprisiljeno duhovita in poezije polna je zlasti pesem na strani 16 (. . .) Zame ima ta oddelek še osebno zanimanje, ker so mi govornice povedale, kdo je Albertina. In če je res ta, meni dobro znana »sladostrastnica«, potem moram reči: »Gospod Župančič, vsa čast Vašemu ukusu!«

Miljutin Zarnik, Moj rešitelj ob letošnji Veliki noči,
SN 8. IV. 1899 (o Čaši opojnosti)

Kdor je bral več dekadentov, temu se Župančič zdi zmeren v brezumju, srednje dekadencen v obliki, semtertje zaradi lepšega malo frivolen, v besedi mehak in gibčen. Naredil je vtisk zelo nadarjenega pesnika, ki se je potrudil, da svoj dar slabo izrabi.

Evgen Lampe, Slovstveni paberki, Katoliški obzornik
1899, 257 (o Čaši opojnosti)

In ko je še srce opomnilo, da Župančič ni niti jezikoslovec, niti bogoslovec, ampak pesnik (. . .), — bili so moji spremljevalci vse jednega menenja, da je Župančič nenavadna prikazen na polju naše lepe knjige, ki se vzdiguje daleč nad efermerne pojave, vkljub svojim, časih drznim skokom iz svetišča večne poezije v prah vsakdanjosti (. . .)!

Fran Klemenčič o Čaši opojnosti, Edinost 11. IV. 1899

Najlepša naša nada nam je torej mladi, komaj 22 letni mož. Prepričani smo, da nam še mnogo lepega ustvari, ako se obdrži na svoji lastni poti in se otrese vseh, vzlasti pa »bolnih« uplivov. Prineso mu leta dovršenost gotovo v vsem, v katerem je še nima. Izkristalizujó se iz njegovih tu in tam nejasnih čustvovalnih poezij krepki določeni orisi; morda ne bodo dolgo, in smejal se bode sam bolehavemu mysticizmu, in oprostí se slednje manire. V ritmiki nima se več mnogo učiti; rabi jo s tako popolnostjo, tako melodično ubirajoč stopice, da mi je to zvočilo često stokrat ljubše, kakor vse prisiljene, afektovane rime teh in onih formalistov.

J. Robida, Nov pesnik, SN 20. IV. 1899

Iz Župančičeve lirike diše neka mladostna svežost, tuintam naivnost; ton njegove poetične dikcije je navadno naroden, pristno slovenski; blaziranosti ni nikjer sledu; često se mu posreči humor; v sonetih pa je duhovit in modern (. . .) Tu ni nič prisiljenega, nič preračunjenega, »priučenega«. Kakor virtuozu gosli, je Župančiču pokoren jezični organ.

Anton Aškerc, »Erotika« pa »Čaša opojnosti«, LZ 1899, 355

Skandirajte, da vam prsti pokajo, prebirajte naše verzifikatorične paragrafe, da vam zaplešejo pred očmi, kar je lepo, je vendar lepo. In lepe so Župančičeve pesmi. To je glavno. Seveda, čitati jih je treba in sicer po večkrat. Ako jih trikrat preberete, najdete četrtič novih krasot v njih. Zato moram narediti piko, drugače ne pridem do konca.

Etbin Kristan, Čaša opojnosti, Slovenka 1899, 239

Župančič je bogonarjen pesnik, a zašel je na steze brez cilja in zabredel že tuintam v kalužo. In kar je tako žalostno, vse kaže, da pada bolj in bolj . . . (. . .) Škoda, da se tako izgubljaajo pri nas nadarjeni mladeniči! Oj, ko bi Župančič odprl srce krščanstvu, životvornemu krščanstvu, kako bi bilo vse drugače! (. . .) A tako? . . . Tako Oton Župančič nikdar ne bo narodu to, kar bi mu lahko bil— pesnik, ki nudi svojemu rodu čašo poezije, blažeče, vedreče, krepilne poezije na trudni poti v brezbrežnost!

Aleš Ušeničnik, Literarni quodlibet, Katoliški obzornik 1900, 183

Sam stoji Župančič in resnično se mi smili, da nima vrstnika, ki bi se mu meril ob rami. Lažje bi pač hodil in hitreje, če bi imel tovariša na svoji lepi trnjevi poti.

Ivan Cankar v oceni Sardenkove zbirke V mladem jutru, Slovan 1903-4, 92

Iz zatohlega pesimizma se je vzdignil Župančič s silno močjo; v daljavo, ki smo jo slabotni in malodušni komaj slutili, so pogledale njegove oči (. . .) Odkod nam danes in na tej zemlji pesnik, ki je mogel govoriti s takim upanjem? Kaj ni velik in nesmrten narod, ki je mogel v taki dobi roditi takega pesnika? —

Ivan Cankar v oceni zbirke Čez plan, Slovan 1903-4, 93

Župančič ni dozorel v svojih etičnih in estetskih nazorih. Njegova poezija je vabljliva, ker vidimo v njej ponosito silo mladeništva in ker jo obdaja vonj razvijajočega se cvetja. Kadar brenka na njegovo struno pošena belokranjska ljudska duša, nam je najmilejši. Neskladni so akordi, ki jih pevajo vmes tuji glasovi, disharmonično uglašeni k tej pesniški naravi, polni življenja in vzvišene lepote.

Ko bi Župančič mogel premagati neestetske predsodke in bi svojo globoko mistično navdahnjeno naravo s silovitim dušnim poletom, ki mu je lasten, spravil v sklad z najčistejšo in največičastnejšo mistiko, ki živi v krščanstvu, bi postal velik pesnik.

Evgen Lampe v oceni zbirke Čez plan, DS 1904, 54

(...) Oton Župančič (...) mora šele najti pot iz temnice, v kateri še tava, pot iz labirinta blodenj, v katerem blodi njegova duša, potem se bomo mogli šele nemoteno radovati cele njegove ponosne pesniške osebnosti, dočim moramo sedaj občudovati samo njegovo silno pesniško moč, njegov blesteči talent in bogate njegove zmožnosti.

Ivan Grafenauer, Silvin Sardenko — Oton Župančič,
Zora 1904, 60

Župančič stoji že v prvi moški dobi; prekoračil je že prag, s katerega je speval Prešeren svoje Slovo od mladosti. Ampak ostal mu je še ves mladeniško smeli polet, zato se sme po pravici primerjati z orlom, ki ga nosi v jasne višave krepka, odrasla perot. Razširilo se mu je duševno obzorje in se poglobilo filozofsko-umetniško spoznanje; o nekdanji meglenosti ni niti sledu več, dasi se giblje Župančič tudi danes še v sferah simboličnih dimenzij. Zdavno že se je otresel tujih, včasih domačih nasprotnih vzorov, saj je postal mož, ki hoče krepko stati in biti središče svojega kroga, in kje je to mogoče, če ne doma?

Ivan Merhar v oceni zbirke Samogovori, LZ 1909, 116

Gospod Oton Župančič je gotovo nadarjen pesnik, morda najnadarjenejši med živečimi. Ker se je pa odpravil na pot »brez ciljev in brez cest«, ni izmeril nebeške plani, ko je bil najvišji dan, ampak je zašel v ploho besed. Ako bo še nadalje premišljeval sam s seboj, bo morda prišel do tega spoznanja, da mora tudi poezija, da bo resnična in potemtakem res lepa, biti zvezana z življenjem. Skupna narodova duša in skupna narodova misel mora biti umetniku kriterij. Kar ona reče: »ne razumem«, ne more biti umetno in ne more biti lepo. Treba se je vrniti nazaj, odkoder smo izšli — k duši naroda — in jo obogatiti z izkušnjami in z deli misli, volje in čustva naše individualnosti.

Leopold Lenard v oceni zbirke Samogovori, DS 1908, 573

Jaz upam v bodočnost našega naroda; to upanje izraža Župančič jasno in veselo, jaz pa v satiri, tragiki in paradoksu.

Ivan Cankar v Obiskih Izidorja Cankarja, DS 1911, 320

Leta 1899., ko je izšla Čaša opojnosti v prvem natisku, so govorili in pisali veliko o različnih vplivih, ki jih baje razodeva ta prva knjiga Župančičeva. Takrat so ga celo krstili za »dekadenta«, večidel zato, ker se nekateri verzji niso rimali po stari šegi. Resnica je, da smo v tistih časih vsi, kolikor nas je bilo, gledali z nekako omamljenim očesom na nemško, francosko in skandinavsko »moderno«. Ali zdaj dobro občutim, da tisto občudovanje nikoli ni bilo prav odkritosrčno in ostalo ni o njem nobenega sledu.(. . .) Umetnost Župančičeva je bila zmerom slovenska, tudi tedaj, ko so se v Ljubljani zgražali ob naši »dunajski« literaturi.

Ivan Cankar v oceni druge izdaje zbirk Čaša opojnosti in Čez plan, LZ 1911, 387

Župančič je človek nove dobe, je njen sin in njen apostol. Zato bi bilo nemogoče, da bi preko tega srca valovilo vse vrvenje in hotenje sedanjega individualizma, subjektivizma, skepse in nekrščanstva, ne da bi iz srca jeknil gromki odmev. In ta doni iz mnogih pesmi — zadoni kot dvom, zadoni kot kult človeka, zadoni celo frivolno.

Fran S. Finžgar ob drugi izdaji prvih dveh Župančičevih zbirk, DS 1911, 404

Poet, ki se je v prvi knjigi udajal vsem možnim dojmom od vseh strani in jih željno užival, se je ustavil, da se orientira. (. . .) Sam je človek najbolj močan, in ta filozofija osamelosti postane odslej vodnica Župančiču. In vendar to ni osamelost vsakdanjega življenja. Osamljen je le zato, ker gre najprej sam ono pot, ki je ne hodi široka masa. In še celo ženska mu postane enaka šele tedaj, ko spozna njegovo osamelost in se mu na ta način zbliža. (. . .) Saj je baš Župančič med današnjimi našimi poeti oni, ki je prvi obdelal to za našo današnjo literarno prakso preznačilno in kočljivo temo s fineso in nežnostjo, značilno in potrebno za res modernega človeka. (. . .) Jasno se obenem tudi vidi, koliko je vreden oni ostudni ekshibicionizem, ki ga uganja naša mlada pisateljska generacija (celo ženske!) s svojimi čustvi in čutili.

J. A. Glonar ob drugi izdaji že omenjenih Župančičevih Zbirk, Veda 1911, 646

Iz svojih treh najpomembnejših zbirk je izbral Župančič najboljše pesmi v antologijo pod naslovom Mlada pota. (. . .) In vendar niso Mlada pota čisto verna slika Župančičevih mladih poti!

Marsikatera pesem se v svoji prvotni obliki bistveno razlikuje od oblike te končne ureditve, pa najsi je temu kriv le en sam spremenjen verz, ali le en vzklík. In to je ravno antologiji v škodo. (. . .)

S tem je ubita vsa ona mladeniška svežost, ki diha iz pesmi; ta trdi in hladen verz učinkuje v to razpoloženje ko mrzel obladek.

Miran Jarc v oceni Mladih potov, LZ 1920, 182

V Mladih potih je Oton Župančič te tri knjige strnil v eno. Pač je izbiral, bolj ali manj srečno, a zajel se je vsega. Izpremembe v besedilu ne motijo ubranosti, vendar nove besede in novi stihí dišejo drug zrak. Župančič

bi se po tolikih letih ne smel popravljati. Tistega pa, kar živi in raste v njem, ti popravki niso zamorili. Kakor je bil doslej sam, tako tudi v razširjeni domovini nima vrstnika.

Stanko Majcen o antologiji, DS 1920, 138—139.

Če govori človek o Župančičevih poezijah, mu že desetletja formalne strani niti omeniti ni treba več. Ni ga bilo in ga še dolgo ne bo, ki bi mogel napisati take verze, ki bi bil vse tajne ritma prinesel takorekoč že s seboj na svet in ki bi se mu jezik kar sam ponujal.

Ivo Šorli v oceni zbirke V Zarje Vidove, SN 14. IV. 1920

V zarje Vidove je prva Župančičeva zbirka po srečno prestanih letih vojne. S premnogimi pesmimi se poet še rešuje iz vojnih grozot. (. . .) Večina pesmi pa že gleda naprej, bodisi da pripeva silam, ki grade novo domovino, bodisi da zatira pomisleke, preganja dvome in sodi sodbo nad omahljivci in izdajicami. (. . .) Naša nova državnost v Župančiču ni našla nepripravljenega stvarjača. In Župančič se iz sinjine sferne lirike v rodoljubno pesem ni rešil iz bojazni. Svojo najlepšo besedo je hranil zanjo, najstrožja kritika ga je pripeljala med brate. In odtod drže poti na vse strani.

Stanko Majcen v oceni iste zbirke, DS 1920, 193—194

Župančič ekspresionist je vzrastel organsko iz prvotno impresionističnih motivov (. . .) in iz dinamizma v »Dies irae«, »Vihar« i. dr. Ganljivozasno je videti, kako raste Ž., ta naš najbolj slovenskonacionalni, »centralni mož«, to »srce v sredini«, v čudovito, še nezaslišano umetniškojezikovno veličino iz elementarnosvojega intuitivnega prisluškovanja slovenski prabesedi in avtohtonski rasti te besede in kako snuje naravnost iz duše tega svojega tradicijskega snovstva novo besedo, novo figuro, nov trop, novo onomato-poezijo in ritem in melodijo!

Ivan Pregelj v oceni iste zbirke, Čas 1920, 128

Klasična tragedija v klasično lepem slovenskem jeziku. Čarodejna je moč tega velikega oblikovalca besede, veličastno mirna je zaokroženost te velike igre človeških strasti. Toda idejno me ne uteši povsem. Ne sega čisto do dna onih krajev, ki vejejo iz »Slapa«. Ne sili k razmišljanju, ki bi imelo za posledico veliko doživetje Sebe . . . in vendar jo je napisal Župančič — pesnik »Slapa«, »Mesečine« in nedosejanega »Jerale« . . .

Miran Jarc, o Veroniki Deseniški, SN 30. VII. 1924

Veronika, Friderik in Herman ter odnošaji med njimi tvorijo srce umetnine; kakršno je to srce, tako je vse telo. Veronika je nedosledno izveden značaj, bolje rečeno ima dva značaja, Friderikov značaj je popolnoma nejasen, dobro orisan je le Herman. Za vse tri postave pa je značilno, da so bile dosti globlje koncipirane, kot pa jih prikazuje izdelava. Življenje, ki more valovati med temi tremi v skupnosti tako nedovršenimi postavami, je silno razdrobljeno, je brez prave enotnosti; mestoma zavre v prvem življenjskem ritmu, mestoma pa stoji mrtvo in pusto. (. . .) Poglavitno, kar je treba ugo-

toviti na tem mestu, je to, da v delu ni enega in istega, globoko v bistvu stvari ujetega življenja, marveč da se v njem očituje duh, ki ima velik zmisel za slikovitost duhovnega in stvarnega sveta in jih ume ujeti v obliko. (...)

Velike in važne nedostatke ima delo tudi v dramatičnem in arhitektoničnem oziru. (...) Nedostajanje dejanj je posebno ostro opaziti na važnejših mestih drame. (...) Dejanje je kamen, na katerem se značaj zanesljivo preizkusi in pokaže. Zato morajo biti zlasti glavne osebe kolikor mogoče podane v dejanjih, ki morajo biti značaju primerna in obenem važna za potek drame. (...) Oba skupaj, Veronika in Friderik, ne storita toliko takih dejanj, ki dramo sprožijo, ki jo v vihnem poletu neso do vrhunca in od vrhunca v propast, da bi zadostovalo za tridejanko, kaj šele za petdejanko.

Josip Vidmar v oceni Veronike Deseniške,
DS 1924, 218—219

(D)voje v enem je hotel Župančič v Veroniki izpolniti: pokazati visoko tragiko v sodobnem, njemu lastnem pesniškem slogu. Za visoko tragedijo Celjanov z Veroniko vred, teh v bistvu renesančnih naših ljudi, mu je zmanjkalo enotnega mogočnega svetovnega nazora in enako prešinjena organičnega izraza. Posebej se je oklenil dekoracije, jezika in podobe do mozaične izdelanosti; ujel je dramatično razpoloženje, ki brni neprestano v visokem tonu, se igra s poslušalcem in ga omamlja, a za seboj ga ne potegne in ne premaga, ker ne prepričuje.

France Koblar v oceni Veronike Deseniške,
DS 1924, 256

Župančič (je) v svoji tragediji nakazal prvo etapo geneze slovenske duše. Pri Župančiču (...) prevladuje duševno dogajanje na škodo zunanjemu. To prevladovanje notranjega bo v marsikom vzbudilo mnenje, da je v tej umetnini za petdejansko tragedijo premalo »dejanja«, dočim tiči morda poglavitna hiba tega dela baš v tem, da je v njem za eno dramo preveč »dejanja«; da je pesnik v eno tragedijo skrčil dve (tragedija Jelisave — tragedija Veronike) ter s tem porušil enotno razvojno črto, kar jako občutno slabi celotni učinek. Razen tega se dosledno črtanje notranjega razvoja brez zadostnega komentarja v zunanjem svetu prečesto odteza človeški zavestnosti. To bo zapeljalo literarnega teoretika, da bo spričo Župančičeve »Veronike« govoril o simbolizmu, romantiki, misticizmu kot o nečem bistvenem, medtem ko je najbistvenejša poteza tragedije to, da je to doslej najbolj notranja, najčistejša duševna drama slovenska. Drama, katere pravi obraz bo odkril šele oder bodočnosti, tisti oder, ki mu zunanja plat vprizoritve (scena in podobno) ne bo več nikak problem, temveč se bo s svojo režijo resnično približal zagonetnemu srcu umetnine.

Fran Albrecht, Epilog Veroniki Deseniški LZ 1925, 246

Si jo čital? Stvar ni ne dobra ne slaba, in to je njena slaba stran. Boljši od vseh sodobnikov bi lahko Župančič napisal kaj boljšega. Ima niz krasnih in globokih utrinkov, a drama to vendar ni. Slog je bleščeč, a suh, brez krvi. Kritike, ki so izšle o njej, so pa še slabše.

Srečko Kosovel v pismu 16. XI. 1924, ZD III,
Ljubljana 1977, 526—527

Veronika Deseniška je veliko delo, brez dvoma večje v koncepciji nego v knjigi, a tudi tako, kakor je, je že tako veliko, da ga lahko smatramo za umetniško delo. (. . .)

A kljub temu da se da delu oporekati, da ni iztrgano iz srca, ki krvavi, operira Župančič veliko bolj s slikami in domislicami nego z dejanjem, da vpliva torej na nas veliko bolj refleksivno kakor direktno, mu ne moremo oporekati globine značajev, niti resničnosti oseb. In ako je to umetniško izrazil — in to je — potem je delo umetnina.

Srečko Kosovel v seminarski nalogi Veronika Deseniška, ki jo je prebral v seminarju Ivana Prijatelja 11. XII. 1924 ZD III, Ljubljana 1977, 229—230

Tudi Župančič je globoko doumel ženo, globlje, se zdi, nego katerikoli naših pisateljev in pesnikov. (. . .)

V Veroniki Deseniški je poveljučana ženska ljubezen. Umetnika ne zanima ne misterij devištva ne misterij materinstva — dasi je mimogrede tudi materinstvo prelestno očrtal — marveč ljubezen kot taka.

Ivanka Klemenčič, Veronika Deseniška,
Ženski svet 1925, 12—14

Prisostvovala sem včeraj Veroniki Deseniški. Zategadelj moram se Vam od srca hvaležna zahvaliti za diven večer. Mi Slovenci še nismo imeli tako krasno delo. In šele sedaj vidim, koliko nebrzdane zavisti je med nami. Želela bi, da nemoteno nadaljujete in nam podarite še več — od Vaših zakladov. Klanja se mojstru vdana

Franja Tavčarjeva; njeno pismo Župančiču 19. I. 1925,
ŽZD VI, Ljubljana 1972, 409

Župančič je meščanski pesnik, v njegovih delih se zrcali izvestna ideologija, njegova naziranja in pogledi na stvari so objektivno determinirani, vendar pa je treba poudariti, da je prav malo slovenskih umetnikov, ki bi bili nasproti vsem manifestacijam javnega življenja tako indiferentni kakor on. Brez dvoma je ta njegova socialna in politična ravnodušnost v tesni vzročni zvezi z njegovim izrednim interesom za umetniški slog in obliko, kjer mu pripada nesporni primat v slovenski književnosti.

Če pri Veroniki Deseniški abstrahiramo objektivni moment in upoštevamo le subjektivnega, moramo priznati, da je delo vsekakor plod »čistega, iskrenega spočetja«. Vsi tragični konflikti so se rodili v pesnikovi glavi, od resničnosti je ostalo (in še to nekje v daljavi) le zgodovinsko ozadje.

Boris Ziherl, Književnost 1933, 271

Župančič torej ni hotel pisati zgodovinske tragedije, marveč je zgodovinski motiv uporabil za nadčasovno, nezgodovinsko, simbolično-novoromantično tragedijo. Rojstvo kakega naroda, rojstvo in razvoj njegove »duše« namreč ni enkratno dejanje, marveč vsota neštetihih dejanj, rezultat zapletenega dogajanja v stoletjih in rodovih — če je torej hotel upodobiti rojstvo in razvoj slovenske duše, se je moral zateči k simbolom, k simbolični pesnitvi.

Osebe Veronike Deseniške so potemtakem simboli, dogajanje med njimi je simbolično. Šibka (ali morda po svoje dobra stran) pesnitve pa je v tem, da osrednja oseba Veronika in tudi druge pomembne osebe le premalo rasejo preko osebnosti v resnične, velike tragične simbole.

Vladimir Pavšič, Veronika Deseniška, LZ 1938, 166

Veronika Deseniška je naša najmočnejša in najprezentativnejša klasična tragedija. S svojo oblikovno dovršenostjo, idejno doslednostjo, z razsežnim čustvenim in značajskim registrom, s širokim duhovnim obsegom, ki združuje rodbinsko, narodno in občečloveško tragiko, presega to delo vse slovenske poskuse klasicistične žaloigre. Njena kočljivost v umetniškem pogledu je nemara samo ta, da je napisal to vsaj po snovi junaško žaloigro pesnik iz naroda, ki je v teku stoletij izgubil odnos do junaškega patosa, in še v času, ko pesnik ne oblikuje več svetovnega kaosa po svoji dionizično-razgibani podobi, marveč išče v umirjeni meditaciji skladnost svojega umetniškega nazora s svetovnim redom.

Vladimir Kralj, Mariborsko gledališče v l. 1937-38, Obzorja 1938, 240—241

Danes (. . .), ko je drama brutalen, neurejen protest, igračkanje z občinstvom, šokiranje, razvrednotenje, ko izvira dramatičnost iz poezije (ko ne gre za poezijo v drami, dodano nečemu drugemu, bolj ali manj tujemu) . . . je Veronika Deseniška Otona Župančiča igra za današnjo rabo, je igra, ki omogoča pristno, polnokrvno predstavo, ne pa zgolj literarni večer.

Lojze Smasek, Dogodek v gledališču, Večer 29. IX. 1970

Od krstne uprizoritve Veronike Deseniške v ljubljanski Drami je minilo 49 let, kar je že samo po sebi dovolj dolga doba, da utegne začeti neka umetnina svoje lastno življenje, osvobodeno predsodkov in ambicij dobe in tudi samega ustvarjalca v času svojega nastanka. (. . .)

S svojo tistikrat najbrž že nekoliko zastarelo simbolistično himno ljubezni je Župančič ob izredno gladki literatski spretnosti in nesporni dramaturški nadarjenosti izpovedal svoj vitalizem in brez ugovora optimistično vero v ta element bivanja, kar je že v osnovi onemogočalo nastanek stvarnejše tragedije. Veronika Deseniška se kaže zdaj kot tudi napeta dramska slikanica prizorov, katerih glavna oseba je Ljubezen sama, dramski liki pa jo s svojo različno simbolno vsebino opredeljujejo in vzpostavljajo.

Veno Taufer, Slovensko ljudsko gledališče Celje —
O. Župančič: Veronika Deseniška, NR 23. X. 1970

Drugo znamenje je deseniška Veronika postala v slovenski literaturi dvajsetih in tridesetih let tega stoletja. Najprej je vanjo 1924 vkorakala z vsem bliščem nezaustavljive ljubezni (Župančič, drama Veronika Deseniška), liričnosti, ponosnosti in samoodrekanja, tragične razčustvovanosti in svečanega zanosa, kakor se za žensko, ki govori v verzih, pač spodobi. (. . .) Torej postane deseniška Veronika z vso svojo okolico vred naenkrat znamenje rojstva in posebnosti »slovenske duše«, posebnosti in identičnosti slovenskega naroda, hkrati pa tudi znamenje enotenja južnoslovanskih narodov.

Razumljivo: 1924 je že nekaj let obstajala država SHS, izražala je voljo po združenosti, hkrati pa je bilo treba ob bok mnogo bolj »zgodovinskega« srbskega in hrvaškega naroda postaviti tudi kakšen slovenski državotvorni, zgodovinsotvorni mitič.

Matjaž Kmecl, Eseg o deseniški Veroniki, v Knjigi Sandija Sitarja, Z Desenic Veronika z Desenic, Ljubljana 1974

V gledališču ni nikakršnih zapovedanih zakonitosti več, gledališka pisava je docela svobodna, kakor vlada popolna svoboda v vseh oblikah umetnosti. Zlasti pa je dobila v gledališču vso svobodo pesniška beseda, saj lahko plahuta kot jata splašenih golobov ali pa ječi kot žival v zoološkem vrtu. V Veroniki Deseniški je polno vseh teh zapeljivih možnosti, poleg tega pa so v njej elementi simboličnega gledališča (. . .). Eno takih temeljnih gledaliških spoznanj (. . .) je mik dramatičnosti, ki se poraja iz najglobljih duševnih pretresov oseb (. . .) pa še iz vizij, ki predstavljajo docela novo silo v oblikovanju odrskih zapletov, napetosti in razpletov.

Tega je v Župančičevi Veroniki na pretek.

Tu so stične sile med Župančičem in modernim gledališčem.

In tu bi se lahko odprle možnosti za poveličevanje Župančičevega gledališkega besedila.

Jože Javoršek, Nesrečno lepa Veronika, Delo 18. X. 1977

Presoja nam je odkrila, da je Veronika D. eno takih besedil, ki je polno-krvno gledališko in odrsko delo. Vedeli pa smo tudi že, da Veronika D. nikakor ni mogla uspeti na odru, ki so ga opredeljevala stilna, idejna in estetska določila literarnega gledališča. Takšna pa je bila v večini uprizoritev našega gledališča po letu 1918 (. . .).

Župančičeva Veronika D. nikakor ni vrstnica v nobenem pogledu Shakespeareovih tragedij, marveč je vsa v duhu in v besedi izrazito sodobno-tragična prisposoba ljubezenske zgodbe, kakršno je domislil poet pač pod vplivi evropskega simbolizma ali novoromantike.

Bojan Štih, Pravda o pravdi za Veroniko D., Nedeljski dnevnik 30. X. 1977

Župančič svet nekoliko potvarja, prikazuje ga bolj slikovitega, bolj sijajnega nego je, da lahko služi za izraz njegovemu zanosu. Njegovo čustvo ima vzgon na ven in je nekako najbolj tvorno na površini stvari, dočim ostaja njih jedro često hladno. Če je Prešeren toplota, je Župančič blesk in sijaj; in če je Prešeren diskretno svečan in veličasten, je Župančič slikovit, sijajen in prazničen v svojem zanosu.

Josip Vidmar, Dva pogleda, Jubilejni zbornik za petdesetletnico Otona župančiča, Ljubljana 1928, 75

Docela mogoče je, da je pričujoči njegov napad na stražarje nekaj zakasnel čustveni izbruh zoper pojave našega življenja, ki so ga nekoč zadeli ali ogorčili. Kot tak seveda sploh ne sodi v ono véliko debato; ustvarja pa docela napačen videz, ne izpolnjuje pričakovanja, ki ga je vse gojilo

nasproti Župančičevim izjavam, in objavljen v tako napetem in neprimernem trenutku, celo po krivici uvršča velikega pesnika med neprijatelje nove, vesele in zdrave narodne osvestitve.

Josip Vidmar, *Župančič in slovenstvo*, v: *Kriza Ljubljanskega zvona*, Ljubljana 1932, 30—31

Pesniški poklic mu je vse, ali vsaj največja, najpomembnejša stvar na svetu in ker se svetli čudež umetniškega ustvarjanja dogaja v njem samem, prehajata ona predanost in pobožnost nasproti temu čudovitemu snovanju tudi v čuvstvo do samega sebe. Tu je skrit ključ do njegove narave. Odnos do sebe in do poklica ga je naredil na poseben način težko dostopnega ljubezni, obrnil je najsilnejšo pozornost njegovega duha na umetništvo sólo, tako da v zadnjih posledicah njegov duh bolj živi od umetnosti kakor njegovo umetništvo od njegovega duha in zaradi tega ta visoki človek najsilneje in najbolj preverjeno izpoveduje zlasti svoja umetniška doživetja ali vsaj doživetja visokih duhovnih sfer, v katerih je edino zanesljivo tudi njegovo domovinsko čuvstvo. Zaprt in zamaknjen v samega sebe in v skrivnosti duha v sebi, je nekoliko tuj elementu toplega življenja, tuj človeku in celo človeku v samem sebi.

Josip Vidmar, *Oton Župančič (Kritična portretna študija)*, Ljubljana 1935, 142

Tako je O. Župančič edini užil srečo, biti pesnik celega pokoljenja. Največji pred njim — Prešeren — je osamljen nosil svojo bolečino; zvest spoznanju: trpi brez miru — je vzdržal v daljnem, nikomur drugemu kakor njemu samemu slišnem sozvočju takratnih evropskih duhov; edino iz tega sozvočja je vstajala vera v prihodnost njegovega naroda. Veliki njegov duhovni brat Ivan Cankar je dosegel svoj vrh in na njem omahnil. O. Župančič pa je šel skozi viharje novega časa, da reši človečnost svojega naroda iz gmote svetovne naplavine in ohrani njegovo modrost. Tudi pelin je našel med rožami, ki smo jih mu dajali, pa ga je sprejel z isto modrostjo kot rože.

France Koblar, *Oton Župančič, govor ob proslavi njegove šestdesetletnice v Narodnem gledališču, Slovenski jezik*, 1938, str. 6.

V povojni dobi se je do umetniške izpovedi dvignil najvišje Oton Župančič, in sicer s pesmimi izredne vrednosti. Zbirka V zarje Vidove (1920) je monumentalen odraz njegove kreativnosti, ki se je prav tu življenjsko uravnovesila. Do take globine, kakor jo v teh pesmih razodeva Župančič, se nikakor ni povzpел ekspresionizem, najsi je sicer rasel še tako samosvoje. Mimo tega je Župančič ustvaril leta 1924. Veroniko Deseniško, ki je vzbudila vsestransko pozornost in dolgotrajne polemike. Njeno osrednje izhodišče je vsekakor lirsko, toda v gradbi in zagonu dejanja je dramatik marsikje z uspehom premagal lirika. Poseben vzpon Župančičeve tvorne sile kažejo naposled iz zadnjih let njegove globoko meditativne pesmi Med ostrnicami, ki so izhajale leta 1934. v Ljubljanskem Zvonu.

Anton Ocvirk, *Pregled slovenske literature od leta 1918 do 1938*, LZ 1938. 463

Župančičevo pesniško delo je v marsičem zavestno ustvarjeni nasprotni tečaj Cankarjevi umetniški besedi, vendar tvori z njo jedro slovenske moderne. Še vedno nas preseneča in osrečuje s harmonijo kozmičnih ali religioznih predstav v najširšem smislu in z ognjem subjektivnih in občestvenih hotenj. Pesnik ga je priklical v življenje z bogastvom in sijajem prisposodob, ki jih je zajemal iz narave in domišljije ter urejal v popolnih verzih v skrajno preišljene — vendar po intuitivni arhitektoniki urejene besedne skladbe, ki imajo skoraj vse privlačnosti lirskih umetnin razen odtenka otroškosti ali umske preprostosti ter čustvene zagonetnosti — nujnih, da nas pesem zgrabi za srce.

Anton Slodnjak, *Obrazi in dela slovenskega slovstva*,
Ljubljana, 1975

Župančič ni bil prvi, ki je naš dotlej v metrični kalup vklejeni verz sprostil, bil pa je med nami prvi, ki je kasneje začel o razliki med metrom in ritmom razmišljati in to utemeljevati s svetovnonazorskim premikom (Ritem in metrum, 1917).

Marja Boršnik, *O slovenski »modernej«, Sr 1968, 306—307*
Ljubljana 1975

Kajti Župančičeva lirika razodeva že v svojih početkih kljub raznim tujim vplivom tako v oblikovnem, zlasti pa vsebinsko idejnem pogledu jasne in krepke nastavke bodoče močno svojske in evropsko pomembne umetniške osebnosti. Župančič je svojo individualistično dekadenco dobo, ki je bila v bistvu le predhodna doba njegovega lastnega mladostnega čustvenega »zanos« in neustaljenosti, a okrašena po okusu tistega časa tudi z nekaterimi zunanji atributi dekadence tematike in stila, prav kmalu prebolel. Iz njega se nam je nato razvil radosten glasnik življenja in izrazit nacionalno-socialni borec (...).

Joža Mahnič, *Problem baudelairizmov pri Župančiču*,
SR 1948, 267

Župančič je predvsem poet dejavne volje, zanosnih misli in bistro intuicije, manj pa preprostih in elementarnih človeških čustev. (...) Kakor pa je človeškemu povprečju pogosto odmaknjena Župančičeva miselnost, miselnost samotnega in vzvišenega ustvarjalca in filozofa, tako sta izbrana, bleščeča in razkošna tudi izraz in oblika njegovih umetnin.

Joža Mahnič, *Zgodovina slovenskega slovstva V*,
Ljubljana 1964

Sredi Župančičeve erotike stojimo že tudi pred njegovo vizionarnostjo. Nastala je kot protiutež življenjskemu povprečju in vsemu, kar vleče navzdol, in nastopila kot izrazito duhovna sila, ki pogloblja, dviga in lepša življenje. To je Župančičev sen o dobrem, plemenitem in svobodnem človeku in o poetu, ki se od množice razlikuje po intenzivnejšem doživljanju, v katerem mu odzvanja vsa narava. Za opise konkretosti je dajala pesniku gradivo in motive življenjska stvarnost, za slike lastnega predstavnega sveta se je mogel

posluževati le prisposodob. V pesmih se oboje neprestano prepleta in predstavlja neločljivo celoto — opis in emocijo, konkretnost in vizijo.

Fran Petrè, *Vizionarnost Otona Župančiča*, SR 1955, 75

Pesniku Dume tedaj ni šlo kakor Cankarju za brezpogojno zavarovanje subjektivitete, marveč je človeka podrejal nekemu izvenčloveškemu principu življenja, iz česar sledi, da je bila njegova glavna skrb to, da bi omogočal predvsem svet, a ne najprej človeka. Vse to pa v bistvu pomeni, da Župančič alienacije ni doživljal kot temeljni problem človekove eksistence. Zato tudi ni bil tujec, zato mu domovine ni bilo treba šele iskati, domovino je že imel in ker jo je že imel, mu je bila tudi preozka, in hotel jo je razširiti.

Dušan Pirjevec, *Ivan Cankar in evropska literatura*, Ljubljana 1964, 434

Vendar (...) ni mogoče spregledati, da odpirajo Samogovori v primeri s Prešernom izviren pogled na pesništvo prav z idejo (...), da je poezija prostor, v katerem lahko človek edinole preseže neogibno razklanost svojega bitja in doseže harmonijo v najglobljem, že kar metafizičnem pomenu te besede.

S to idejo je Župančič dopolnil Prešernov mit pesnika in ga stopnjeval v dokončen obliko tega mita na Slovenskem. (...) Ali pa ni s tem povedano, da ostaja Župančič s Samogovori prav prek mita o pesniku še v območju romantike, deloma pa seveda tudi klasične evropske metafizike, katere naravna posledica je vera v mitično metafizični pomen pesništva?

Janko Kos, *Uvod v razumevanje Župančičevih Samogovorov*, v izdaji te zbirke, Maribor 1969, 172

Vrednote Župančičeve poezije so predvsem v njeni intelektualni bistrosti, življenjski dinamičnosti in čutno estetski razgibanosti. Manj je uspel v uravnovešenem oblikovanju življenjskega doživljanja. Župančič je predvsem pesnik objektivnih idej, pa tudi čutno čustvenega zagona in estetskega odnosa do življenja.

Janko Kos, *Pregled slovenskega slovstva*, Ljubljana 1974, 269

*Kar je Ivan Cankar na začetku tekočega stoletja opravil v slovenski prozi in dramatik, je Župančič opravil v poeziji: revolucijo slovenske pesniške besede in oblike. (...) Renesansa slovenske pesniške besede in njene vitalnosti pa se je izvršila v takih često svobodnih pesniških oblikah in mnogih prostih ritmih in verzih, da imamo na črti treh pesniških zbir *Čez plan* — *Samogovori* — *V zarje Vidove* tudi novo poetiko slovenske lirske pesmi.*

Franč Zadavec, *Zgodovina slovenskega slovstva V*, Maribor 1970, 274

Župančič je ukradel »greh« sivi in utrujeni evropski dekadenci in ga vsega ozdravljenega in mladega prinesel na Slovensko, sebi v zadoščenje,

filistrom pa v jezo in strah. (. . .) Vidimo torej, da sta se oba pola Župančičeve duševnosti, spiritualistični in senzualistični, naposled srečala v prostoru neugnanega vitalizma.

Boris Paternu, Tematska kontinuiteta pri uvajanju novih stilov v slovensko pesništvo od baroka do moderne, SR 1969, cit. po: Pogledi na slov. književnost, Ljubljana 1974, 149

V vojni in partizanski pesmi je Župančičeva težnja k poeziji »z moškimi razami v licu« doživela svoj vrh ter izpolnitev. Bila je pomembno umetniško, narodno in revolucionarno dejanje. Toda danes v njej ni mogoče prezreti tudi že nekaterih očitnih znakov umetniškega upadanja. (. . .)

Zbirka Zimzelen pod snegom je dala vodilno obeležje zgodnji povojni liriki. Idejne in stilne vrednote, ki jih je eden največjih in že dolgo priznanih mojstrov pesniške besede razglasil takoj po osvoboditvi, so postale izročilo s svojevrstno sugestijo, ki se ji takrat ni mogel izviti skoraj noben pesnik.

Boris Paternu, Oton Župančič, v: Slovenska književnost 1945—1965 I, Ljubljana 1967, 19

Izbral M. D.

Popravek: V 12. številki je pri pesmih Stevana Raikovića (Štirje srbski pesniki) izpadlo ime prevajalca Draga Bajta, ki pa je v letnem kazalu, v isti številki, pravilno naveden.

Opomba uprave in uredništva: Pravzaprav nič posebnega: po dolgem, dolgem času smo morali tudi vsaj simbolično posodobiti tako naročnino revije kot ceno posamezne številke v prosti prodaji. Sprejmite to neizbežno prilagajanje času z razumevanjem.

Uprava in uredništvo